

TIL VA MADANIYAT O‘ZARO ALOQASIDA BILINGVIZM FENOMENI

Ruziyeva Madina Ilhom qizi

Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoranti

e-mail madinaruziyeva67@gmail.com

ORCID:0009-0001-8203-8218

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18674977>

Annotatsiya. Mazkur maqolada bilingvizmning til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikdagi o‘rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Bilingvizm shaxsning madaniy identitetini shakllantirish, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish va ijtimoiy moslashuv jarayonlarini tezlashtiruvchi omil sifatida talqin etiladi. Tadqiqot lingvokulturologik va sotsiologik yondashuvlarga asoslanib, zamonaviy ilmiy manbalar tahlili orqali olib borilgan.

Kalit so‘zlar: bilingvizm, til, madaniyat, madaniy identitet, madaniyatlararo muloqot, lingvokulturologiya.

Annotation. This article analyzes the phenomenon of bilingualism within the interrelation of language and culture from a scientific and theoretical perspective. Bilingualism is considered an essential factor in shaping cultural identity, enhancing intercultural communicative competence, and facilitating social integration. The research is based on linguocultural and sociological approaches and supported by an analysis of contemporary academic sources.

Keys words: bilingualism, language, culture, cultural identity, intercultural communication, linguoculturology.

Аннотация. В данной статье рассматривается феномен билингвизма в контексте взаимосвязи языка и культуры. Билингвизм интерпретируется как важный фактор формирования культурной идентичности, развития межкультурной коммуникации и социальной адаптации личности. Исследование основано на лингвокультурологическом и социологическом подходах с использованием анализа современных научных источников. **Ключевые слова:** билингвизм, язык, культура, культурная идентичность, межкультурная коммуникация.

Kirish. Zamonaviy globallashuv sharoitida tillar va madaniyatlarning o‘zaro ta’siri tobora kuchayib bormoqda. Xalqaro integratsiya, migratsiya jarayonlari va axborot almashinuvi natijasida jamiyatda ikki yoki undan ortiq tillarni bilish ehtiyoji ortmoqda. Shu jihatdan bilingvizm nafaqat lingvistik hodisa, balki murakkab madaniy-ijtimoiy fenomen sifatida namoyon bo‘lmoqda. Til madaniyatning asosiy ifoda vositasi bo‘lib, u orqali jamiyatning qadriyatlarini, an’analarini va tarixiy tajribasini uzatiladi. Bilingvizm esa shaxsga ikki xil madaniy tizimni bir vaqtda idrok etish va ularni uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Shu sababli bilingvizmni til va madaniyat o‘rtasidagi ko‘prik sifatida baholash mumkin.

1. Til va madaniyatning nazariy asoslari. Til va madaniyat o‘zaro chambarchas bog‘liq hodisalardir. Lingvistik birliklar orqali madaniy ma’no shakllanadi va ijtimoiy tajriba ifodalanadi. Mashhur tilshunos E. Sapir va B. Uorf nazariyasiga ko‘ra, til insonning dunyoni idrok etish usuliga bevosita ta’sir ko‘rsatadi [1, 76b]. Har bir til o‘ziga xos madaniy manzarani aks ettiradi. Madaniyat

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

esa til orqali yashaydi va rivojlanadi. Til bo‘lmasa, madaniy merosning uzatilishi murakkablashadi [1, 88b]. Shu nuqtai nazardan bilingv shaxs ikki xil madaniy modelni tushunish va qiyoslash imkoniyatiga ega bo‘ladi [3, 52b]. *O‘zbek tilshunosligida* Malohat Yunusova bilingvizm nazariyasi, o‘zbek-rus bilingvizmining xususiyatlarini tahlil qiladi. Bunda ikki tildagi til tizimlarining o‘zaro munosabati madaniy kontekstda alohida ta’kidlanadi [4, 58b]: o‘zbek-rus bilingvizmining o‘ziga xosligini, til orttirilish jarayonida ona tilining ikkinchi til shakllanishiga ta’sirini psixolingvistik va sotsiokultural jihatlar bilan birgalikda analiz qilgan. Madinaxon To‘ychiyeva tomonidan nashr etilgan maqolada bilingvizmning ijtimoiy hayot hamda madaniy integratsiyaga bo‘lgan ta’siri tahlil qilingan: bilingvizm fenomenining ijtimoiy va madaniy hayotga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi; u nafaqat kommunikativ afzalliklar berishi, balki jamiyatlarning ma’naviy-ma’rifiy rivojlanishidagi integratsiya jarayonini ham qo‘llab-quvvatlashi ta’kidlanadi [5, 123b].

2. *Bilingvizm tushunchasi va uning turlari*. Bilingvizm – shaxsning ikki tilni ma’lum darajada faol qo‘llay olish qobiliyatidir. Ilmiy adabiyotlarda bilingvizmning bir nechta turlari ajratiladi:

- tabiiy bilingvizm
- sun’iy bilingvizm
- muvozanatli bilingvizm
- dominant bilingvizm

Bu turlar shaxsning madaniy identitetiga turlicha ta’sir ko‘rsatadi [6, 71b]. Ayniqsa, tabiiy bilingvizmda madaniy integratsiya jarayoni chuqurroq kechadi.

3. *Bilingvizm va madaniy identitet*. Madaniy identitet shaxsning muayyan madaniyatga mansublik hissini ifodalaydi. Bilingv shaxslar ko‘pincha ikki yoki undan ortiq madaniy identitet elementlarini o‘zida mujassamlashtiradi. Bu holat ba’zan “ikki madaniyatli shaxs” tushunchasi bilan izohlanadi [6, 85b]. Bunday shaxslar madaniy farqlarni tabiiy qabul qiladi, stereotiplarga kamroq beriladi va ijtimoiy muhitga tez moslashadi. Bilingvizm shaxsning madaniy ongini kengaytirib, uni ko‘p madaniyatli jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi.

4. *Madaniyatlararo muloqotda bilingvizmning o‘rni*. Madaniyatlararo muloqot jarayonida til asosiy vosita hisoblanadi. Bilingv shaxslar turli madaniyat vakillari bilan muloqotda lingvistik va madaniy to‘siqlarni samarali yengib o‘tadi. Bu holat xalqaro ta’lim, turizm, diplomatiya va biznes sohalarida ayniqsa muhimdir.

Bilingvizmning madaniy jarayonlarga ta’siri:

Ko‘rsatkich	Bilingv shaxs	Monolingv shaxs
Madaniyatlararo moslashuv	Yuqori	O‘rta
Tolerantlik darajasi	Yuqori	Nisbatan past
Madaniy kodlarni tushunish	Keng	Cheklangan
Ijtimoiy integratsiya	Tez	Sekin

5. *Bilingvizm va madaniy tolerantlik*. Tadqiqotlar bilingv shaxslarning boshqa madaniyatlarga nisbatan ochiqligi yuqori ekanligini ko‘rsatadi. Ular madaniy xilma-xillikni ijobiy qabul qiladi va bag‘rikenglikni namoyon etadi. Bu esa jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va madaniy hamjihatlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Xulosa. Bilingvizm til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro aloqani mustahkamlovchi muhim omil hisoblanadi. U shaxsning madaniy identitetini boyitadi, madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantiradi va jamiyatda tolerantlikni oshiradi. Shu bois, zamonaviy ta’lim va madaniyat siyosatida bilingvizmni rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bialystok, E. (2011). *Bilingualism: Consequences for Mind and Brain*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511976979>
2. Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and Reality*. Harvard University Press.
<https://www.hup.harvard.edu/books/9780674056459>
3. Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy*. Multilingual Matters.
<https://doi.org/10.21832/9781853596773>
4. Yunusova, M. T. (2024). *Theory of bilingualism: Features of Uzbek-Russian bilingualism, influence of the native language. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*.
<https://mentaljournal-jspu.uz/index.php/mesmj/article/view/862>
5. To‘ychiyeva, M. Sh. qizi (2024). *Ikkitillilik (bilingvizm) va uning ijtimoiy ta’siri. Yangi Renessans Ilm-Fan Jurnali*.
<https://phoenixpublication.net/index.php/YRIF/article/view/8077>
6. Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press.
<https://global.oup.com/academic/product/language-and-culture-9780194372145>